

TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

İLK TÜRK ARAP İLİŞKİLERİ

- Müslümanlar ile Türkler **ilk defa** HZ. ÖMER döneminde komşu oldu
- Müslümanlar ile Türkler **ilk defa** HZ. OSMAN döneminde savaştı
- **MEVALİ**: Azatlı köle (Emeviler döneminde Arap olmayanlar için kullanıldı)
- Emeviler döneminde Orta Asya'nın Araplaşmasını engelleyen **TÜRGİŞLER**
- **751 Talas Savaşı**'nda *Karluklar, Abbasilere yardım etti*. Barut, pusula, kağıt, matbaa gibi teknik buluşlar Çin dışına çıktı.

Matbaanın Çin'in dışında kullanıldığı **ilk şehir** **SEMERKANT**

😊 **Aşağıda verilen kavramları uygun açıklamanın başına yazınız**

EMİR'ÜL ÜMERA / AVASIM / TEVAİF-İ MÜLK / SAMARRA

- **SAMARRA**: İran tehdidine karşı Bağdat yakınlarında Türkler'den Kurulu şehir
- **AVASIM**: Bizans tehdidine karşı Tarsus civarında Türkler'den kurulu şehir
- **TEVAİF-İ MÜLK**: Abbasilerin zayıflaması sonrası kurulan devletler
- **EMİR'ÜL ÜMERA**: Abbasilerde Türk Vali komutanlara verilen isim

Örnek Soru:

Türklerin, İslamiyete olan hizmetleri arasında;

- I. İslamiyet'in dini ve siyasi liderliğini yapma*
- II. Avrupa'da İslamiyet'in yayılmasının öncülüğünü yapma*
- III. Haçlı seferlerine karşı İslamiyeti koruma*

Yukarıdakilerden hangileri bulunur?

- A) Yalnız I   B) Yalnız III   C) I ve III **DC**
D) II ve III   E) I,II,III

TOLUNOĞULLARI 868 – 905

- ❑ Mısır'da kurulan **İlk Türk İslam devleti**
- ❑ **Kurucusu**, *Tolunoğlu Ahmed*
- ❑ **Kurucusu Türk**, halkı **Arap** (Yıkılmasında etkendir)
- ❑ **MARİSTAN** adlı hastanelerde para alınmazdı (*Sosyal Devlet anlayışı vardır*)
- ❑ Mimaride altın çağ yaşandı (**Tolunoğlu Ahmed Cami, Ulu Cami**) Mısır'daki ilk Türk İslam mimarisi örnekleri
- ❑ Türkler **ilk defa SURIYE'YE** hâkim oldu
- ❑ **Abbasiler tarafından yıkıldı**

İnşidiler 935 – 969

- ❑ Mısır'da kurulan **İkinci Türk İslam devleti**
- ❑ **Kurucusu**, *Muhammed Bin Toğaç*
- ❑ **Kurucusu Türk**, halkı **Arap** (Yıkılmasında etkendir)
- ❑ Türkler **ilk defa HİCAZ'A** hâkim oldu
- ❑ **Fatimiler tarafından yıkıldı**

Her iki devlette Tevaif-i Mülk devletleridir.

EYYUBİLER 1174 – 1250

- ❑ Mısır'da kurulan **Üçüncü Türk İslam devleti**
- ❑ **Kurucusu**, Selahaddin Eyyubi (**ŞARKIN SEVGİLİ SULTANI**)
- ❑ I. Haçlı seferinde kaybedilen Kudüs, **1187 Hittin Savaşı** geri alındı (III. Haçlı Seferine neden oldu)

MEMLUKLER 1250 – 1517

- ❑ Mısır'da kurulan **Dördüncü Türk İslam devleti**
- ❑ **Kurucusu**, Aybek (Eyyubileri yıktı)
- ❑ Eyyubiler ve Memlukler Mısır'da **İKTA SİSTEMİNİ** uyguladılar.
- ❑ Baybars, Abbasi halifesi Mustansır'ı Moğol tehlikesine karşı korudu. *Halifeliğin siyasi yetkisini kullandı*
- ❑ 1260 Ayn-ı Culat / 1277 Elbistan savaşlarında, **Ortaoğu'daki Moğol ilerleyişini durdurdu**
- ❑ **1485 Ağaçayırı Savaşı**
II. Bayezit döneminde **ilk Osmanlı / Memluk savaşı**

Bu savaşta Osmanlı'da **ilk defa** Sadrazam Davut Paşa tarafından Yeniçeri ocağına **ateşli silahlar dağıtıldı**.

- ❑ Memlukler'de Veraset ve Kut anlayışı **YOKTUR** (Sık sık hükümdar değişmesine neden oldu)
- ❑ **SULTANİYYAT:** Memlukler'de hükümdarın verdiği yazılı emirler
- ❑ Osmanlı, 1516 Mercidâbık (Kansu Gavri'yi) 1517 Ridaniye (Tomambay'ı) yenerek **Memluk devletine son verdi**

Örnek Soru:

Kelime anlamı "Dolunay" olan Türk İslam devleti aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tolunoğulları **DC**
- B) İhşidiler
- C) Eyyubiler
- D) Memlukler
- E) Karahanlılar

KARAHANLILAR 840 – 1212

- ❑ **Batı Türkistan'da** kuruldu.
- ❑ Halkı tamamen **Türkler'den** oluşur
- ❑ Resmi Dil **Türkçe**
- ❑ Ordu tamamen **Türkler'den** oluşur
- ❑ **Gulam sisitemini** ilk kez uyguladılar
- ❑ **Kurucusu, BİLGE KÜL KADİR HAN**
- ❑ **Başkent, KAŞGAR**
- ❑ 920'de **Satuk Buğra Han, İslamiyeti kabul etti** (İlk Müslüman Türk Devleti)
- ❑ 999'da Ganelilerle ittifak **Samanoğulları'nı** yaparak yıktılar
- ❑ **Ünlü Türk İslam bilgini İBN-İ FADLAN,** "200.000 Çadırılık Karahanlı hükümdarı İslamiyeti kabul etti" diyerek bilgi verdi
- ❑ **Yusuf Kadir Han'dan** sonra Karahanlılar, **Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı** (Geleneksel devlet yönetimi / **İkili teşkilat**)
- ❑ Batı Karahanlılar'ın başında **Ahmet Aslan Han**
- ❑ Doğu Karahanlılar'ın başında **Tamgaç Buğra Han vardı**

☞ **Tabgaç Buğra Han'a** sunulan eser **KUTADGU BİLİĞ / Yusuf Has Hacip "İLK TÜRK İSLAM ESERİ"**

- ❑ **Yusuf Has Hacip** → *Kutadgu Bilig*
- Edip Ahmet Yükneki** → *Atabetül Hakayık*
- Kaşgarlı Mahmud** → *Divan-ı Lûgat-ı Türk*
- Ahmet Yesevi** → *Divan-ı Hikmet*

- ❑ **İlk Darüşşifa**
İlk Bimarhane
İlk Posta teşkilatı (Berid)
İlk Medrese (Tabgaç Buhra Han / Semerkant)
İlk Burslu Öğrencilik sistemi (Semerkant Medresesi)
Karahanlılar'da görüldü

- ❑ **Ribat,** Karahanlılar döneminde **KERVANSARAY'lara** verilen isimdir.

- ❑ **Doğu Karahanlılar,** 1211 'de **Moğol Karahitaylılar** tarafından yıkıldı

- ❑ **Batı Karahanlılar** 1212'de Harzemşahlar tarafından yıkıldı

Gazneliler 963 1187

- ❑ **Kurucusu,** Alp Tekin, asıl kurucusu **Sebuk Tegin** olarak kabul edilir, Daha sonra Mahmud başa geçti
- ❑ *Mavereünnehir, Hindiatn'ın Kuzeyi ve Horasan'da hüküm sürdü (2014 KPSS)*
- ❑ **Çok Uluslu** bir yapıya sahiptir. (**Türk, Acem, Afgan, Hindular, Fars, Arap, Gurlar...**)
- ❑ Başkent **Gazne** (Afganistan'da bir şehir)
- ❑ Gazneli Mahmud, **Abbasileri, Şiî** Büveyhoğullarına karşı korudu. *Halife El-Kadir'den "Sultan"* unvanını aldı.

☞ **Türk Tarihinde Sultan Unvanını** kullanan **ilk hükümdardır.**

☞ **Osmanlı'da ise ORHAN GAZİ**

- ❑ Gazneli Mahmud, *Hindistan'a 17 sefer düzenledi, Amaç,*

- *Kast sitemini yıkmak*
- *Bölgeye İslamiyeti yaymak*
- *Bölge ekonomisini ele geçirmek*

- ❑ Resmi dil / Bilim dili → **ARAPÇA**

- ❑ Edebi dil / Eğitim dili → **FARSÇA**

- ❑ Saray ve Ordu → **TÜRKÇE**

- ❑ **Biruni** → *Asarül Bakiye*

Utbi → Tarihi Yemini (Gazneli Mahmud'a sundu)

İbn-i Sina → *Kanun el fi't tıp*

Firdevsi → Şeyhname (Gazneli Mahmud'a sundu)

❑ **Gazneli Mesut, Büyük Selçuklu Devletine**

1035 Nesa
1037 Serahs
1038 Nişabur
1040 Dandanakan
savaşlarında yenildi, yıkılış sürecine girdi

❑ **AFGANLI GURLAR** tarafından yıkıldı

☞ Türklerde İslamiyet sonrası **ÜCRETLİ ASKERLİK** ilk kez "Gaznelilerde" görüldü.

☞ İslamiyet öncesi ilk kez **HAZARLARDA** görüldü

❑ **Gulam Sistemi**, Karahanlılar'dan farklı olarak **farklı etnik unsurlar** yer aldı.

Büyük Selçuklu Devleti 1038 – 1157

❑ Oğuzların **Üçok** Kolunun, **Kınık** boyundandır.

❑ **Kurucusu**, Selçuk Bey

❑ **Başkent**, önce Merv (1040) daha sonra Rey (1041)

❑ **Arslan Yabgu**, Gazneliler'in eline esir düşünce **Tuğrul ve Çağrı Beyler** başa geçti

❑ **Gaznelileri**, yıkılış sürecine soktular

❑ **1048 Pasinler Savaşı**

- İlk Büyük Selçuklu / Bizans Savaşı
- İlk defa Ermenilerle karşılaştı
(Vasburagan Hanlığı)
- Bizans'ın yenilebileceği ilk kez anlaşıldı

☞ **Savaş sonrası Bizans ile antlaşma imzalandı.**
- İstanbul'daki cami onarıldı
- Tuğrul Bey'in adına hutbe okundu

❑ **1055 Anadolu Seferi** sırasında "Abbasi Halifesi **Kaimbi Emrullah'ın**" Büveyhoğulları baskısı sonrası yardım istemesi sonucu **Bağdat'a girdi.**

☞ Halife Tuğrul Bey'e
- Rükned devle (Devletin direği)
- Rükned din (Dinin direği)
- **DOĞUNUN ve BATININ SULTANI** unvanını verdi

❑ **Sultan Alparslan (1063 – 1072)**

- **Yükselme Dönemine** girildi
- Rey'de **Kutalmış'ın** isyanını bastırdı
- Kars ve Ani'yi ele geçirdi
- 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizanslıları yendi

☞ Türkiye tarihi başladı
☞ Anadolu ilk beylikler sürecine girdi
☞ Bizans ordusundaki **UZ ve PEÇENEKLER** Selçuklu safhına geçti

❑ **Sultan Melikşah (1072 – 1092)**

- En parlak dönem yaşandı
- Ege Denizi ve Boğazlara kadar sınırlar genişledi

☞ Vezir Nizamülmülk döneminde Nizamiye Medreseleri açıldı (**İlk Bağdat'ta**)

- **Dünyadaki ilk üniversite**
- **Pozitif bilimler okutuldu**
- **Müderresi İMAM-I GAZALİ**
- **Halkı şii ve Batınilerin zararlı Çalışmalarına karşı eğitti**

☞ İktisat sistemi ilk kez uygulandı

Osmanlılarda ise ilk kez ORHAN GAZİ döneminde uygulandı

Örnek Soru:

İktisat sistemini;

I. Karahanlılar
II. Büyük Selçuklular
III. Harzemşahlar
devletlerinden hangileri tarafından uygulanmıştır?

A) Yalnız I   B) Yalnız II   C) Yalnız III
D) I ve II   E) II ve III **dc**

☞ İlk İslam minyatür okulu açıldı

☞ Vezir Nizamülmülk'ün **Siyasetname** adlı eseri vardır

☞ Batınî tarikatının lideri **HASAN SABBAH**

☞ Dünyadaki ilk terörist örgüt **Haşhaşiler**

☞ Haşhaşiler hem Melikşah'ı hem de Vezir Nizamül mülkü suikast sonucu öldürdü
"Devlet yıkılış sürecine girdi"

Sultan Sencer, 1141 Katvan Savaşı'nda Moğol Karahitaylar'a yenildi. Yıkılış sürecine giren Büyük Selçuklu Devleti 1157'de yıkıldı.

YIKILIŞ NEDENLERİ - evbahta -

Etnik köken çeşitliliği

Veraset anlayışı

Batınilerin zararlı çalışmaları

Atabeylerin zararlı çalışmaları

Haçlı seferlerin etkisi

Türkmenlerin küstürülmesi

Abbasi halifelerinin yıkıcı çalışmaları

Örnek Soru:

I. Gurların Saldırıları

II. Köseadağ Savaşının kaybedilmesi

III. Türkmenlerin isyanı

Yukarıdakilerden hangisi Büyük Selçuklu devletinin yıkılma nedenlerinden biridir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III **dc**

D) I ve II E) II ve III

Örnek Soru:

Hasan Sabbah'ın kurduğu, şii düşüncesini yayarak terör eylemleriyle Selçuklu Devletine zarar veren örgüt aşağıdakilerden hangisidir?

A) Rufailik B) Arabilik C) Yesevilik

D) Babailik E) Batınilik **dc**

Otrar Valisi İnalçık'ın Cengiz Han kervanını casuslukla suçlayıp kılıçtan geçirmesi sonucu CENGİZ HAN'ın, Harzemşahlara saldırmasına zemin hazırlayan olaydır.

Büyük Selçuklu toprakları Üzerinde

Kurulan Devletler

Kurulan Atabeylikler

KISA

FEner ŞAMpiyon

Kırman Selçukluları

Fars(Salgurlar) Atabeyliği

Irak (Horosan) Selçukluları

Erbil Atabeyliği

Suriye Selçukluları

(Beytiginogulları)

Anadolu Selçukluları Atabeyliği

Şam (Böriler)

Azerbaycan Atabeyliği (İldenizoğulları)

Musul (Zengiler) Atabeyliği

Harzemşahlr 1097 - 1231

- BSD'nin valisi **İl – Arslan** tarafından kuruldu
- Başkent**, Ürgenç /Kuruldukları bölgenin adını aldılar
- Kendilerini **BSD'nin mirasçısı** kabul ettiler.
- 1219 Otrar Faciası** yaşandı
- Harzemşahlr Batıya doğru kaçmaya başladı.
- Alaaddin Keykubat döneminde Anadolu Selçuklu sınırları içersinde Ahlat'a yerleştiler.
- 1230 Yassı Çemen savaşında ASD'ye yenildiler,
- 1231'de Moğol İlhanlılar tarafından yıkıldılar.
- Ünlü Türk İslam bilgini **ZEMAHŞERİ** bu dönemde yaşadı

Eserleri:

- ☞ Mukaddimet'ül edep (Sözlük)
- ☞ El – Keşşaf (Tefsir)

- İSMAİL CÜRCANİ** dönemin ünlü hekimidir.

TÜRK – İSLAM DEVLETLERİNDE KÜLTÜR ve MEDENİYET

Aşağıda verilen kavramları uygun açıklamanın başına yazınız

SERHENK / ALEMDAR / CAMEDAR / HACİP / EMİR-İ AHUR (ilbaşı) / EMİR-İ MECLİS / EMİR-İ ÇEŞNİGİR / ULAK / VEKİL-İ HAS / MUHTESİP / KAPUCUBAŞI / ŞARABDAR (İğdicibaşı) / HANSALAR / HARAS EMİRİ / DAVEDDAR / ÜSTADUDDAR / SİLAHDAR / EMİR-İ CANDAR / ABDAR / EMİR-İ ŞİKÂR

KAVRAMLAR

Hacip: Divan Üyeleri ile Sultan arasındaki yazışmalara bakar

Silahdar: Silahlardan sorumlu

Kapucubaşı: Sarayın günlük hizmetçisi

Emir-i Candar: Saray Koruması

Alemdar: Bayrak taşıyan

Camedar: Devlet büyüklerinin kıyafetlerinden sorumlu

Emir-i Ahur (İlbaşı): Saray hayvanları ve atlardan sorumlu

Serhenk: Merasimlerde sultana yol açar

Emir-i Meclis: sultan ziyafetlerini hazırlar, hizmet görevlilerin başı

Emir-i Çeşnigir: Sultana yemekleri hazırlar, önce o tadar

Şarabdar (İğdicibaşı): Ziyafetlerde içeceklerle ilgilenen kişi

Muhtesip: Pazarlarda tartı ve ölçü aletlerini, malların fiyat ve kalitesini denetler

Ulak: Devlet hizmetinde bir yerden başka bir yere gönderilen hızlı hareket edebilen haberciler

Abdar: Hükümdarın temizliği ile ilgilenir

Emir-i Şıkar: Hükümdarın av işlerini düzenler

Hânsâlar: Aşçıbaşı, hükümdarın sofrasına bakar

Haras Emiri: Devlete ve hükümdara karşı gelenleri yakalar

Daveddar: Hükümdarın yazı takımlarından sorumlu

Vekil-i Has: Saraya ait bütün işlerle ilgilenir

Üstaduddar: Saray harcamalarından sorumlu

A) DEVLET YÖNETİMİ

Hükümdar Unvanları

Kadir / Kara / İlig / Buğra / Han / Arslan / Hakan

Hükümdar Sıfatları: Sultan-ı Azam, Sultan'ül alem

Hükümdar Aletleri:

Para (Sikke) / Otağ / Sancak / Taht / Asa /

Nevbet / Tuğ / Çetr (Şemsiye) /

Ğaşıye (Sultan eğerinin örtüsü)

Örnek Soru:

Aşağıdakilerden hangisi Selçuklular döneminde kullanılan hükümdarlık sembollerinden değildir?

A) Sikke

B) Ok dc

C) Çetr

D) Tuğ

E) Ğaşıye

Mensur: Hükümdarın halife tarafından onaylanması, adına hutbe okutulması

Hutbe: Devletin sınırları içerisindeki camilerde Cuma ve bayram namazları esnasında hükümdarın unvanı veya adının hatip tarafından zikredilmesi

Tıraz: Abbasi Halifelerinin hükümdara gönderdikleri elbise

Hilat: Abbasi Halifelerinin Tırazla birlikte külah, kemer, kılıç, at, eğe takımı, askeri mızık, bayrak, para, gibi mal ve eşyaların hükümdara gönderilmesidir

İslamiyet Öncesi

Ataman
Tigin

İslamiyet Sonrası Osmanlılar

Melik
Atabey

Şehzade
Lala

Türk İslam Devletlerinde

- Veraset Sistemi
- Kut anlayışı
- İkili teşkilat devam etmiştir.

B) MERKEZ TEŞKİLATI

VAMPİR BİT HaYIN

Divan-ı Vezaret: Gaznelilerde mali ve genel işlerle ilgilenir

Divan-ı Arz: Ordunun ihtiyaçlarını karşılar (arz'ül ceşş, emir-i ârız)

Divan-ı Mezalim: Ağır siyasi suçlarının görüşüldüğü yer (Başkanı Sultan)

Divan-ı Pervane: Has ve iktaların düzenlenmesinden sorumlu

Divan-ı İstifa: Mali işlere bakar (Başkanı müstevfi)

Divan-ı Risalet: Gaznelilerde hükümdarın iç ve dış yazışmalarına bakar

Divan-ı Berid: Posta işlerinden sorumlu

Divan-ı İşraf: Askeri ve hukuki işler dışında her türlü devlet faaliyetlerini denetler (Başkanı Müşrif)

Divan-ı Tuğra (İnşa): Devletin iç ve dış yazışmalarını yürütür. Ferman ve beraatlere hükümdarın tuğrasını çeker (Başkanı tuğra-i, münşi)

Hace-i Buzurg: Gaznelilerde vezir

Yuğrus (Noyan): Karahanlılarda vezir

Niyabet-i Saltanat: Vezirden sonraki kişi, Naib Sultan (Sultan Vekili)

Örnek Soru:

Türk – İslam devletlerinde merkezden gönderilen emirleri taşraya ulaştırmak ve haberleşmeyi hızlandırmak için oluşturulan teşkilatın adı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Risalet
- B) Müşrif
- C) Berid **dc**
- D) Tuğra
- E) Ahi

C) ÜLKE YÖNETİMİ

MUHTESİP / MELİK / ŞİHNE / AMİL / AMİD / KADI

Yukarıda verilen kavramları uygun açıklamanın başına yazınız

Amil: Eyaletlerde mali işlerden sorumlu

Kadı: Adaletten sorumlu

Şihne: Eyalet veya ilde melik yoksa sorumlu olan kişi

Amid: Eyaletlerde Mülki işlerden sorumlu

Melik: Eyalet veya illerin başına devlet tecrübesi edinmesi için gönderilen sultan çocuğu

Muhtesip: Çarşı ve pazarlarda esnaf ve zanaatkarı denetler, ticaret hayatını düzenler

Bunların dışında:

Reis: Halk tatarından sevilen sivil yönetici

İğdişbaşı: Belediye başkanı,. Tüccarlarla ilgilenir. O bölgedeki halktan adil vergi toplanmasını sağlar

Subaşı: O bölgenin güvenliğinden sorumlu

Ulak: Posta teşkilatı

Türk İslam devletlerinde
- İlk Posta teşkilatı
- İlk askeri hastane

KARAHANLILAR döneminde görülür

D) ORDU

Gulam Sistemi ilk kez **KARAHANLILAR'DA** görüldü

Örnek Soru:

Gulam sistemi;

I. Karahanlılar
II. Gazneliler
III. Büyük Selçuklular
devletlerinden hangileri tarafından uygulanmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
- D) II ve III E) I, II, III **dc**

KARAHANLI ORDUSU

Gulamlar:

Saray Muhafızı: Saray ve hükümdarı korumakla görevli maaşlı askerler

Hassa Ordusu: Hükümdara bağlı maaşlı askerler

Eyalet Askerleri

Şehzadelerin ve Valilerin yönetimindeki askerler

Türkmenler

Karluk, Yağma ve Çiğil Türklerinden oluşur

GAZNELİ ORDUSU

Gulamlar:

Gulam-ı Saray:

Sultanın özel muhafız ordusudur. Yılda dört kez maaş alır

Hassa Ordusu:

Ordunun asıl kısmıdır. Ayaklanmaları bastırır. Yılda dört kez maaş alır.

Eyalet Ordusu:

Şehzadelerin ve Valilerin yönetimindeki askerler

Ücretli Askerler:

Kuzeyden gelen Oğuz, Karluk ve Yağma Türklerinden oluşur.

Gönüllüler:

İslam ülkelerinden sefer zamanı orduya katılan askerlerden oluşur. Savaş ganimetlerinden pay alırlar.

- ☞ Gazneli ordusu çok ulusludur
- ☞ Gulamlar başlangıçta Türk daha sonra yabancı unsurlardan oluşur
- ☞ Ordularında filler bulunmuştur
- ☞ Askerler Zırh giyer ve kalkan taşır. Ok, yay, kılıç, mızrak ve gürz kullandılar

Örnek Soru:

Aşağıdakilerden hangisi Türk – İslam devletlerinde savaş malzemesi olarak kullanılmamıştır?

- A) Sökü (demir kanca) B) Nacak (kısa balta) C) Pala
D) Kalkan E) Niyabet dc

SELÇUKLU ORDUSU

Gulamalar:**Gulamaları Saray (Saray Gilmanları)**

Sultanı ve sarayı korurlar. Süvarilerin yanında piyadelerde bulunur. Yılda dört kez maaş alırlar.

Not: Gilmanların aldığı maaşa **BİSTAGANI** denir.

☞ Osmanlılarda ise **ULUFE** denir

Hassa Ordusu:

Ordunun savaşçı kısmıdır. Süvarilerden oluşur. Bu ordu Türklerden oluşur. Başka bir işle uğraşmazlar. Maaş yerine **İKTA** alırlar.

Not: Selçuklularda Hassa ordusu ilk **TUĞRUL BEY** döneminde oluşturuldu.

İkta Askerleri (***)

Türk İslam devletlerinde İkta askerleri ilk defa Büyük Selçuklu devletinde görülür. İkta (Toprak) verilen melik, vali ve devlet adamlarının beslemek zorunda olduğu askerlerdir.

Türkmenler:

Oğuz boylarından oluşur. Başlangıçta Ordunun asıl bölümüydü. Daha sonra batı sınırlarına akıncı olarak yerleştirildiler.

Bağlı Devletlerin Askerleri:

Bağlı devletlerin gerektiğinde gönderdiği askerler

İlk Türk İslam devletlerinde hâkimiyet kurdukları coğrafya nedeniyle **DONANMA** gelişmemiştir.

E) TOPRAK YÖNETİMİ

Örnek Soru:

Geliri hükümdar ve ailesine bırakılan toprağa verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Has dc B) İkta C) Vakıf
D) Gulam E) Haraci

İKTA / MÜLK / HAS / VAKIF

Yukarıda verilen kavramları uygun açıklamanın başına yazınız

HAS:

Geliri doğrudan hazineye aktarılır. Geliri ile hükümdar ve eşlerinin masrafları karşılanır.

İKTA:

Melik, Emir gibi üst düzey devlet memuru ve komutanlara maaş karşılığı verilen araziler

MÜLK:

Şahsa ait topraklardır. Şahıs araziye satabilir, vakfedebilir, miras olarak bırakabilir.

VAKIF:

Gelirleri ilmi veya sosyal kurumların kurulması ve masraflarının karşılanması için ayrılan topraklar

F) EKONOMİ

Arasta: Çarşı içinde aynı ürünlerin satıldığı dükkânlar.

Fels: Bakır para

Dirhem: Gümüş Para

Dinar: Altın para

Ahi Teşkilatı: Esnafın meslek örgütlenmesi

Abbasilerde → Fütüvvet
Selçuklularda → Ahi
Osmanlıda → Lonca

G) SOSYAL HAYAT ve HUKUK

☞ Belirli bir sınıflaşma yoktur

☞ Herkes kanunlar önünde eşittir.

HUKUK

Ser-i Hukuk:

Boşanma, miras, noterlik, vakıfların yönetimi davalarına bakar. Kadılar medreselerde yetişir.

Kadil Kudat: Kadılardan sorumlu olan kişidir. Atamalarını yapar. Kadil Kudat'ın atamasını ise Hükümdar yapar.

Örf-i Hukuk:

Yöneticiler ile halk arasındaki sorunları çözer

Emir-i Dad: Örf-i Mahkemelerden sorumlu olan kişidir. Kanunlara karlı gelenler ve güvenliği bozanların davalarına bakılırdı.

Divan-ı Mezalim:

Başkanı hükümdardır. Belirli günlerde toplanır. Kadıların verdiği kararlardan şikayetçi olanlar saraya gelerek bu yüksek mahkemeye başvurur. Temyiz mahkemesidir.

Örnek Soru:

Selçuklularda ağır siyasi suçları karara bağlayan divan çeşidi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Arz   B) İshraf   C) İstifa
D) Mezalim **dc**   E) İnşa

Örnek Soru:

Gazneliler'de kullanılan alanlarına göre dil eşleştirilmesinden doğru olanı aşağıdakilerden hangisidir?

	<u>Eğitim Dili</u>	<u>Edebi Dil</u>	<u>Resmi Dil</u>
A)	Farsça	Farsça	Farsça
B)	Arapça	Farsça	Arapça
C)	Farsça	Türkçe	Arapça
D)	Farsça	Farsça	Arapça dc
E)	Türkçe	Türkçe	Türkçe

H) BİLİM DİL ve EDEBİYAT

	Resmi Dil	Bilim Dili	Edebi Dil	Eğitim Dili	Saray Ordu
Karahanlılar	Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe
Gazneliler	Arapça	Arapça	<u>Farsça</u>	<u>Farsça</u>	Türkçe
Büyük Selçuklu	<u>Farsça</u>	Arapça	<u>Farsça</u>	Arapça	Türkçe
Anadolu Selçuklu	<u>Farsça</u>	Arapça	<u>Farsça</u>	Arapça	Türkçe

☞ Türk İslam devletlerinde ilk medrese **KARAHANLILAR** döneminde yapılmıştır. **(Tamgaç Buğra Han / Semerkant)**

Bilim Adamları

☺ Aşağıdaki kutucuklarda boş bırakılan alanlardaki Türk İslam bilginlerinin isimlerini yazınız

Örnek Soru:

Yusuf Has Hacip tarafından yazılarak Karahanlı hükümdarı Tamgaç Buğra Han'a sunulan Türk İslam edebiyatının siyasetname niteliğindeki ilk eseri aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Atabetül Hakayık
B) Medinet'ül Fazıla (**Ömer Hayam**)
C) Divan-ı Lugâti Türk
D) Kutadgu Bilig **dc**
E) Divan-ı Hikmet

YUSUF HAS HACİP 1017 – 1077

- Karahanlılar döneminde** yaşadı
- Kutadgu Bilig (kutlu kılan bilgi)** adlı esri 6645 beyitten oluşur
- Türk-İslam edebiyatındaki yazılan ilk eser, ilk siyasetname**
- Eser Allah'a hamd; peygamber ve dört halifeye teşekkürle başlar
- Türk edebiyatında ilk nazım şekli kullanıldı. Bu nazım şeklide mesnevi
- Eser, **Tabgaç Uluğ Buğra Han'a takdim edildi**

EDİP AHMET YÜKNEKİ 11.yy sonu – 12.yy başı

- Karahanlılar döneminde** yaşadı
- Atabet'ül Hakayık (Hakikatler Bamağı)** adlı eseri vardır
- Ahlaki öğütler içerir
- Eserin başında üç ayrı manzume yer alır. Allah'a hamd, Peygambere ve dört halifeye teşekkür
- Uygur Türkçesinin Hakaniye lehçesi ile yazıldı
- Eser, **Türk Beyi Dâd İspehsalar Beye takdim edildi**

KAŞGARLI MAHMUD 1005 - 1102

- Karahanlılar döneminde** yaşadı
- Divan-ı Lûgat-ı Türk (Türk Dillerinin Sözlüğü)** adlı eseri vardır
- Arapça kelimelerin Türkçe karşılığı verilmiş, Türkçenin üstünlüğü vurgulandı
- Kitabın tek nüshası **İstanbul'da Millet Kütüphanesi'**nde muhafaza edilmektedir.
- Eser **Abbasi Halifesi Muktedi bi Emrullah'a** takdim edildi

AHMET YESEVİ 1093 – 1166

- Karahanlılar döneminde** yaşadı
- Divan-ı Hikmet (Hayırlı Divan)** adlı eseri yazmamıştır. Kurduğu tarikatındaki öğrencisi **Şaban Durmuş Ahmet Yesevi'nin görüşlerini ve düşüncelerini** kitap haline getirdi.
- Eserde Allah aşkı ve peygamber sevgisi işlenmiştir
- İstigfâm (Soru sorma) ve Tecahül' arif (bilipde bimezden gelme sanatı) kullanıldı
- Peygamber yaşında -63- toprak altında yaşamayı tercih etmiş ancak 73 yaşında vefat etmiştir.

BİRÜNİ 973 – 1048

- Gazneliler döneminde** yaşadı
- Gazneli Mahmud kendisi için "Sarayımın en değerli hazinesidir" demiştir.**
- Galile'den beş yüzyıl önce dünyanın döndüğünü ispatladı
- Enlem ve boylam dairelerini ispatladı
- Asarül Bakiye** ve **Hint Tarihi** adlı eserleri vardır.

UTBİ (961 – 1040)

- Gazneliler döneminde** yaşadı
- Tarih-i Yemini** adlı eseri **Gazneli Mahmut'a** sundu
(**Sultan Mahmut'un eserlerini abartılı bir dille över**)

İBN-İ FADLAN (? -?)

- Coğrafya ve diplomasi alanında çalışmıştır
- İbn-i Fadlan Seyahatnamesi** (921 – 922) yıllarında gezdiği Türk ülkelerini anlatır.

İBN-İ BATUTA 1304 - 1369

- Ortaçağın en büyük seyyahıdır.
- Mısır, Suriye, Arap yarımadası, Irak, İran, Anadolu, Çin, Endülüs ve Sudan'a gezi yapmıştır.

İBN-İ SİNA 980 – 1037

"Hiç kimse görmek istemeyen kadar kör değildir."

- Gazneliler döneminde** yaşadı
- Batı'da "**AVİCENNE**" diye bilinir
- Tıp alanında çalıştı
- Kanun el fit tıp** ve **Kitab'ül şifa** adlı eseri vardır.

FİRDEVSİ 940 – 1020

- Gazneliler döneminde** yaşadı
- Şeyhname** adlı eseri vardır.
→ 60 Bin beyitten oluşur
→ Epik bir şiiirdir.
→ Eserde **Afrasyap**'tan bahseder. (**Alper Tunga**)
→ **Zaloğlu Rüstem** halk kahramanıdır.
→ Türkçeye ilk ali Tatar **Ali Ramazan** çevirdi.
→ Günümüz Türkçesine **Necati Lugal** çevirdi.

İMAM-I GAZALİ 1058 – 1111

- Büyük Selçuklular döneminde** yaşadı
- Nizamiye Medreselerinde müderrislik yaptı
- İhyaü'l Ulumiddin** adlı eseri vardır.

İBN-İ RÜŞD 1126 – 1198

- Cordoba (İspanya)** doğumludur.
- Batı'da "**AVERROS**" diye bilinir.
- Felsefe öğrenmek dini bir zorunluluktur.
- Avruoa'da skolastik düşünceyi sarstı.
- Endülüs Emevi** döneminde yaşadı.
- Tehafütü't tehafüt** adlı eseri vardır.

İBN-İ HALDUN 1332 – 1406

- Memlukler hizmetinde** çalıştı
- Devlet adamı ve tarihçi
- Yedi ciltlik dünya tarihi **Kitab'ul İber** ve onun giriş kitabı olarak düşüncüğü **Mukaddime**'yi yazdı

İBN-İ TÜRK ?? – 830

- Tarihte Türk ismini alan ilk kişi
- Cebir konusunda uzmandır
- Lâkabi **El – Hisap**
- Kitabü'l Cami Fi'l Hisap** adlı eseri vardır.

ER – RAZİ 865 – 925

- Tıp ve eczacılık alanında başarıyla ünlüdür.
- Havi** adlı eseri yıllarca Avrupa'da okutuldu (Çiçek ve kızamık hastalıkları üzerine eserdir)

EL – İDRİSİ 1100 – 1166

- Coğrafya ve eczacılık alanında çalıştı
- Kitab'ül Memalik ve'l mesalik** adlı eseri vardır

ÖMER HAYYAM 1048 – 1131

- Çadircılık** anlamına gelen "**Hayam**" takma adını babasının çadircılık mesleğinden almıştır.
- Meliikşah adına "**Celali Takvimi**" yaptı
- Rubaileri** ile ünlüdür

HAREZMİ 780 – 850

- Metmatik, astronomi ve coğrafya bilginidir.
- El – Mesahat** önemli matematik eseri vardır

İBNÜ'L HEYSEM 965 – 1040

- Uzayda başka sistemlerin olabileceğini ve güneş sisteminin mevcut olduğunu söylemiştir.
- Optik üzerine çalışmalar yaptı
- Yedi bölümden oluşan Kitab'ül Menazir** adlı eseri vardır.

FARABİ 870 – 950

"İyi bir insan öldüğünde Ona ağlamayın, asıl Onu kaybeden topluma ağlayın"

- Batıda "**AL-PHARABLUS**" adıyla bilinir
- Muallim Sani (İkinci Öğretmen) olarak da bilinir
- Birleşmiş Milletler fikrini ilk ortaya atmıştır
- Akılcılığı ön plana almış** pozitif bilimlere katkı sağladı
- El-Medinet'ül fazıla** adlı eseri vardır

TABERİ 838 – 923

- İran doğumludur
- Fıkıh, hadis, tefsir, tarih, dil ve kıraat alanlarında yazdı
- Gaririya** adlı eseri vardır

Örnek Soru:

Yıldızların fihristi isimli eseriyle ünlü astronomi bilgini ve Timur devleti hükümdarı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Utbi   B) İbn-i Fadlan   C) Uluğ Bey **dc**
D) Ali Şir Nevai   E) İbn-i Rüşd

ZEMAŞERİ 1075 -1144

- Harzemsahlar** döneminde yaşamıştır.
- El-keşşaf** önemli tefsiridir.
- Mukaddimet'ül Edep** adlı eseri vardır (Arapça öğrenmek isteyen Harezmşah hükümdarı At'sız Bin Muhammed için (1127 – 1144) tarihlerinde kaleme aldığı eser Arapça kelimelerle kısa cümlelerle oluşan sözlüktür.

Örnek Soru:

Maddenin en küçük yapı taşı olan atomun parçalanabileceğini belirten ve modern kimya biliminin kurucusu olarak kabul edilen Türk-İslam bilgini aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Câbir Bin Hayyan **dc**   B) İbn-i Sina   C) Ebu'l-İzz
(Abbasiler döneminde yaşadı)
D) Harezmi   E) İbn-nül Heysem

Ebu'l İzz: 12.yy da Anadolu'da yaşamış fizikçi, robot ve matrix ustası

Örnek Soru:

Rubaileri ile ünlü, Selçuklu hükümdarı Meliikşah adına yapılan Celali Takvimini hazırlayan komisyonda bulunan kişi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İbn-i Sina   B) Farabi   C) Ömer H:ayam **dc**
D) Biruni   E) İbn-i Bibi

İbn-i Bibi: Anadolu Selçukluları döneminde yaşadı. İranlı tarihçi ve yazar. ASD'yi anlatan eseri vardır

Örnek Soru:

Gazneli Mahmud'un "Sarayımın en değerli hazinesi" dediği bilim adamı kimdir?

- A) İbn-i Sina
- B) Biruni **dc**
- C) Harezmi
- D) Cezeri
- E) Cabir

I) SANAT ve MİMARİ

Mimari

Kümbet: Çokgen gövde üzerine konik çatıyla örtülü biçimdeki anıt mezar (**Devlet büyükleri gömülür.**)

☞ Büyük Selçuklulara ait ilk **KÜMBET**

.....
(iki tane yapıldı. İlki 1062 – Sultan Alparslan döneminde...Diğeri 26 yıl sonra yapıldı)

Türbe: Köşeli gövdenin üstü kubbe biçimindeki örtülü olan anıt mezar (**İslam alimleri gömülür**)

İmarethane: aşevi

Kervansaray(Ribat): Ticaret yolları üzerinde tüccarların konaklama yeri

Bedesten: Değerli kumaşlar, mücevherler ve buna benzer eşyaların satımına mahsus üstü kapalı çarşıların bütününe verilen ad

Örnek Soru:

Türk – İslam devletlerine ait;

I. İmarethane
II. Ribat
III. Bedesten
eserlerinden hangileri sosyal devlet anlayışına uygunluk gösterir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II **dc**
- D) I ve III
- E) II ve III

Medrese: Akli ve Nakli (tefsir, kelam, hadis..) bilimlerin okutulduğu okul

Külliyeye: Ana yapısı Cami olan yapılar topluluğu (Medrese, Kütüphane, imaret)

Darüşşifa: Hastane

Bimarhane: Akıl Hastanesi

Bimaristan(Tıbbi Okul): Tolunoğullarının Mısır'daki hastanesi

Örnek Soru:

Karahanlılar'la birlikte Türk kültürüne dahil olan uygulamalar arasında aşağıdakilerden hangisi yer almaz?

- A) Bimarhane
- B) Medrese
- C) Vakıf
- D) Kümbet
- E) Atabeylik **dc**

Örnek Soru:

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra;

I. Mimyatür

II. Fresk

III. Hat

sanat dallarından hangileri Türk sanatında görülmeye başlanmıştır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III **dc**
- D) I ve III
- E) II ve III

Mimari Eserler

Tolunoğulları

- Tolunoğlu Ahmet Cami

Gazneliler

- Zafer Kuleleri
- Arusu'l Felek Camileri
- Leşker-i Bazar Cami
- Leşker-i Bazar Sarayı

Karahanlılar**Camiler**

- Şir Kebir
- Hazer Degaron
- Talhatan Baba

Minareler

- Buhara Kalan Cami
- Özkent
- Tirmiz Car Kurgan

Türbeler

- Arap Ata
- Ayşe Bibi
- Balacı Hatun

Kervansaraylar

- Ribat-ı Melik
- Akçakale
- Dehistan
- Ketlutepe

Büyük Selçuklu

Camiler

İsfahan (Ulu Cami)
Zevvare
Ardistan
Damgan Minaresi
Kazvin Mescid-i Cuması

Türbeler

Sultan Sencer (Merv)
Mümüne Hatun

Kümbetler

Kümbed-i Surkh
Redkan

Kervansaraylar

Ribat-ı Anuşirvan
Ribat-ı Zafarani
Ribar-ı Şerif

Medreseler

Rey
Hargrid
Nizamiye

Örnek Soru:

Leşker-i Bazar ve Zafer kuleleri Türk İslam sanatının hangi dönemine aittir?

- A) Harzemşahlar
- B) Büyük Selçukular
- C) Gazneliler **dc**
- D) Memlukler
- E) Karahanlılar

Örnek Soru:

Aşağıdakilerden hangisi Karahanlılar dönemine ait Türk İslam sanatının örneklerinden değildir?

- A) Ribat-ı Melik
- B) Talhatan Baba
- C) Ribat-ı Anuşirvan **dc**
- D) Kalan Cami
- E) Şir Kebir